

**Людська велич у добу штучного інтелекту:
аналітичний огляд енцикліки Лева XIV *Magnifica Humanitas***

1. Вступ

Поява папської енцикліки завжди є подією, що виходить далеко за межі внутрішньоцерковних потреб. Це документ, який претендує на роль морального орієнтиру в конкретній історичній ситуації – і тому неминуче стає об'єктом суспільної та наукової уваги. Енцикліка папи Лева XIV *Magnifica Humanitas*, яка була підписана 15 травня 2026 року в 135-ту річницю енцикліки *Rerum Novarum* і оприлюднена 25 травня цього ж року, не є винятком. Навпаки, вона з'явилася в момент, коли питання про місце людини у світі, що стрімко трансформується під впливом цифрових технологій і штучного інтелекту, набуло особливої гостроти. Саме цим визначається її актуальність і водночас – складність аналізу.

Документ народився з конкретного контексту. Обираючи ім'я Лев, новий папа Римський від початку свого понтифікату дав зрозуміти, що прагне відповісти на виклики нової індустріальної революції так само, як його попередник Лев XIII відповів на виклики першої – через осмислення соціального питання в світлі Євангелія. Енцикліка *Magnifica Humanitas* стала реалізацією цього задуму. Вона вдало вписується в традицію католицького соціального вчення, що тягнеться від *Rerum Novarum* через *Quadragesimo Anno*, *Gaudium et Spes*, *Laborem Exercens*, *Laudato Si'* аж до *Fratelli Tutti* – і водночас намагається зробити крок далі, переосмисливши усталені принципи цієї традиції в принципово новому технологічному та соціокультурному середовищі.

Справжня новизна документа, однак, полягає не так в тематичному виборі – тема штучного інтелекту (ШІ) активно обговорювалася у ватиканських колах і до цієї енцикліки – як в масштабі та амбіції синтезу. *Magnifica Humanitas* – це не технічний документ і не пастирська настанова вузького профілю. Це спроба запропонувати цілісний антропологічний і богословський горизонт, з огляду на який можна осмислити сукупність викликів цифрової епохи: від концентрації

технологічної влади і трансформації праці до кризи демократії, нових форм рабства і загрози автономних систем озброєння. Подібна тематична широта робить документ об'єктом, що потребує не лише теологічного, а й міждисциплінарного прочитання.

Мета цього огляду – здійснити саме таке прочитання. Не переказати зміст документа, а проаналізувати його архітектуру та внутрішню логіку, розглянути ключові тематичні блоки в контексті попередньої традиції і сучасного наукового дискурсу, оцінити як сильні сторони аргументації, так і ті місця, де текст залишає відкриті питання або потребує подальшого осмислення. Зрештою – спробувати відповісти на питання, яку роль цей документ може відіграти в богословській і суспільній розмові про людину в добу штучного інтелекту.

2. Характеристика документа

Magnifica Humanitas є першою енциклікою Лева XIV і першим великим документом його понтифікату. За жанром це соціальна енцикліка – найбільш авторитетна форма папського учительства, що поєднує доктринальне твердження з пастирським зверненням і соціально-етичним аналізом. Попри те, що документ адресований насамперед католицьким вірянам і людям доброї волі, його мова та аргументація свідомо виходять за межі суто внутрішньоцерковного дискурсу: Папа звертається до владних кіл, законодавців, науковців, підприємців, розробників технологій і представників громадянського суспільства, тобто до всіх тих, хто тією чи іншою мірою причетний до формування цифрового середовища нашого часу.

Документ складається зі вступу, п'яти розділів і висновку, і в цілому є досить об'ємним текстом – 245 пронумерованих параграфів, що відповідає масштабу таких програмних документів, як *Laudato Si'* чи *Fratelli Tutti*. Архітектура тексту підпорядкована чіткій внутрішній логіці: від методологічного обґрунтування через антропологічне підґрунтя до конкретних суспільних викликів і завершального духовного синтезу. Вступ задає дві структурні осі, навколо яких обертається увесь подальший виклад: біблійний образ Вавилонської вежі як символ технологічного самобоготворіння і образ відбудови Єрусалима під проводом Неємії як парадигма спільної, Богоцентричної відповідальності. Ці образи не є лише риторичним прийомом – вони виконують функцію герменевтичного ключа, за допомогою якого

у наступних розділах прочитуються і оцінюються конкретні соціальні та технологічні явища.

Перший розділ присвячений методу католицького соціального вчення і його розвитку від Лева XIII до сучасності. Це не просто історичний огляд – це обґрунтування самого права і обов'язку Церкви висловлюватись щодо технологічних трансформацій. Другий розділ закладає антропологічний фундамент (людська особистість як образ і подоба Триєдиного Бога, рівна гідність усіх людей, верховенство прав людини) й окреслює п'ять ключових принципів соціального вчення: спільне благо, універсальне призначення благ, субсидіарність, солідарність і соціальна справедливість. Третій розділ є центральним у документі: з одного боку, тут аналізуються технократична парадигма, природа та менеджмент штучного інтелекту, трансгуманізм і постгуманізм, а з іншого – розглядаються питання обмеження та величі людського існування та захисту його від загроз нової епохи. Четвертий розділ переходить до конкретних суспільних вимірів цифрової трансформації: цінність істини як спільного блага і поширення дезінформації, вплив технологій на освіту та комунікативну культуру, гідність праці в умовах автоматизації, захист свободи від цифрової залежності й нові форми рабства в ланцюгах постачання технологічної індустрії. П'ятий розділ зосереджений на темі миру і війни в контексті зростання впливу штучного інтелекту, критиці культури влади і нормалізації збройних конфліктів, та пропонує шляхи будівництва цивілізації любові. Висновок поєднує всі нитки у цілісному духовному синтезі, центром якої є таїнство Втілення і гімн *Magnificat*.

У методологічному плані документ послідовно дотримується підходу, що склався ще в *Gaudium et Spes* і був теоретично обґрунтований у подальшій традиції: уважне прочитання історичних подій і суспільних процесів – так званих «знаків часу» – в світлі Євангелія, відкрите залучення гуманітарних і соціальних наук як необхідного посередника між богословськими принципами і конкретними реаліями. Цей метод передбачає, що Церква не претендує на компетентність в тих сферах, де вона відсутня за своєю природою, зокрема в технічній сфері. Натомість вона пропонує антропологічні та етичні критерії для оцінки суспільних процесів. Енцикліка *Magnifica Humanitas* загалом витримана в цьому дусі, хоча місцями, особливо у розділах, присвячених конкретним технологічним ризикам, бачимо, що

папа спирається на фактичні спостереження і навіть наводить аргументи, що виходять за межі суто принципових суджень.

Мова документа характеризується поєднанням богословської точності з ясністю викладу, розрахованою на широку аудиторію. Текст насичений біблійними образами та цитатами з попередніх документів, що є звичною практикою в жанрі енцикліки і одночасно виконує функцію підкреслення тяглості традиції. Разом з тим Лев XIV активно звертається до сучасних мислителів – від Романо Гвардіні та Ганни Арендт до Віктора Франкла і Джона Рональда Руела Толкіна – що надає документу культурної широти й дещо відрізняє його від суто доктринальних текстів. Цитата з Толкіна в параграфі 213, де понтифік говорить про особисту відповідальність у контексті глобальних проблем, є промовистим прикладом того, як автор прагне говорити із сучасною людиною її власною мовою – мовою живого образу та оповіді, а не лише строгих богословських аргументів.

3. Аналіз змісту за тематичними блоками

Антропологічні засади: людська гідність в цифрову епоху

Будь-яка серйозна розмова про технологію врешті виявляється розмовою про людину – про те, ким вона є і ким прагне стати. Саме тому антропологічний розділ *Magnifica Humanitas* є не лише підготовчим, а й структурно визначальним для всього документа. Лев XIV будує свою аргументацію на класичному для католицької традиції фундаменті: людина створена за образом і подобою Триєдиного Бога, а тому її гідність не є здобутком чи заслугою, не залежить від продуктивності чи соціального статусу і не може бути скасована жодною формою влади. Цей онтологічний вимір гідності, добре відомий у традиції від Августина до Другого Ватиканського собору, набуває в документі нового загострення саме у зіставленні з логікою штучного інтелекту, який за своєю природою оперує вимірюваними показниками, класифікує, оптимізує і відбирає.

Принципово важливим є те, як папа розрізняє різні рівні гідності – моральний, соціальний, екзистенційний і онтологічний – і наполягає на тому, що саме онтологічний рівень є первинним і незнищеним. Цей аналіз не є суто абстрактним: він має цілком конкретне критичне вістря, спрямоване проти тієї ідеологічної тенденції, яку документ вважає особливо небезпечною, а саме проти

переконання, що людина мусить виправдати чи заробити своє право на існування. Коли алгоритм вирішує, хто гідний кредиту, роботи чи доступу до публічних послуг, він мимоволі відтворює саме цю логіку – і саме тут, за Левом XIV, технологія стає загрозою самій природі людини, а не просто технічною проблемою.

Особливого значення набуває в цьому контексті міркування про межі й скінченність людського буття. Документ рішуче відкидає будь-яку форму технологічного прометеїзму – спокусу розглядати людські обмеження виключно як дефект, що підлягає виправленню. Натомість пропонується парадоксальна, але глибоко вкорінена в християнській традиції думка: саме через скінченність, страждання та вразливість людина відкривається для співчуття, солідарності й досвіду Бога. Тут папа звертається до Віктора Франкла, чия думка про людську здатність зберігати гідність навіть у межових ситуаціях стає свідченням того, що велич людини не вичерпується її функціональними можливостями. Це не сентиментальна апологія страждання, а серйозна антропологічна теза: цивілізація, що навчилася усувати слабкість технічними засобами, ризикує втратити саму здатність розпізнавати в іншому людину.

Трансгуманізм і постгуманізм: богословська відповідь

Логічним продовженням антропологічного аналізу є критика трансгуманістичних і постгуманістичних течій, яким енцикліка приділяє значну увагу. Лев XIV підходить до цієї теми обережно і без спрощень: він визнає внутрішню різноманітність цих інтелектуальних течій і не ставить між ними знаку рівності. Трансгуманізм у широкому сенсі – прагнення вдосконалити людину через технологію – відрізняється від радикальних форм постгуманізму, що ставлять під сумнів саму антропоцентричну парадигму і передбачають злиття людини і машини як наступний еволюційний крок. Хоча документ і розрізняє ці течії, він чітко фіксує спільну небезпеку обох напрямків: якщо людина розглядається як проєкт, що підлягає вдосконаленню або навіть подоланню, то неминуче виникає запитання, чиї стандарти вдосконалення є еталонними і хто платить ціну за цей прогрес. Відповідь, яку дає історія і яку передбачає логіка нерівності, невтішна: ціну завжди платять найвразливіші.

Богословська альтернатива, яку пропонує папа, сформульована навколо поняття благодатного самоперевершення людини. Справжнє «більше, ніж людське» – не технологічна надбудова над природою, а обоження у Христі, преображення людини в любові, яка не знищує і не замінює природу, а доводить її до повноти. Це класична позиція, що спирається на патристичну традицію, але в контексті дискусії про штучний інтелект вона набуває нової полемічної гостроти. Алгоритм може оптимізувати наявне, але не може породити нового, і найголовніше – не може простити, не може навернутися, не може полюбити. Саме ця принципова якісна відмінність між статистичною адаптацією і живим людським зростанням є одним із центральних богословських аргументів енцикліки.

Соціально-економічний вимір: праця, нерівність і спільне благо

Переходячи від антропологічних принципів до конкретних соціальних реалій, *Magnifica Humanitas* демонструє характерну для кращих зразків католицького соціального вчення рису: принципи не залишаються у сфері абстракції, а перетворюються на критерії оцінки цілком конкретних явищ. У сфері праці документ фіксує парадокс, що стає дедалі очевиднішим у розвинених економіках: автоматизація, яка рекламується як звільнення людини від рутинних і небезпечних завдань, на практиці нерідко підпорядковує людину ритмові машини, декваліфікує її, позбавляє автономії і перетворює на об'єкт алгоритмічного контролю, а не суб'єкта творчої діяльності.

Лев XIV відновлює і поглиблює ту лінію роздумів про працю, що була закладена ще в *Laborem Exercens* Івана Павла II: праця є не просто засобом існування, а виміром особистісного розвитку і участі у продовженні Божого творення. Коли праця деградує або зникає, руйнується не лише матеріальний добробут людини, а й її здатність повноцінно брати участь у суспільному житті. Особливо болючим є становище молоді: енцикліка звертає увагу на те, що структурне безробіття серед молодих людей є не просто економічною проблемою, а антропологічною катастрофою, що позбавляє цілі покоління простору для формування ідентичності, відповідальності й покликання.

Не менш важливим є міркування про концентрацію технологічної влади. *Magnifica Humanitas* констатує принципово нову ситуацію, в якій головними

рушіями технологічного розвитку є вже не держави, а приватні транснаціональні корпорації, що розпоряджаються ресурсами і впливом, які перевищують можливості багатьох урядів. У цьому контексті п'ять принципів соціального вчення – спільне благо, універсальне призначення благ, субсидіарність, солідарність і соціальна справедливість – застосовуються до принципово нових об'єктів: алгоритмів, платформ, баз даних, патентів і цифрової інфраструктури. Це перенесення усталених принципів на нову реальність є одним із найбільш оригінальних внесків документа в традицію католицького соціального вчення. Твердження про те, що принцип універсального призначення благ поширюється на дані та технологічні ресурси – а отже, монопольне володіння ними суперечить вимогам справедливості – є сміливим кроком, що відкриває новий теоретичний простір для подальших роздумів.

Етика технологій: відповідальність, прозорість і врядування III

Аналіз природи штучного інтелекту, що його пропонує енцикліка, відзначається рідкісною для такого роду текстів концептуальною тверезістю. Лев XIV свідомо утримується від двох симетричних спокус: технофобного демонізування III та некритичного захоплення його можливостями. Його вихідна теза полягає в тому, що III є інструментом, природа якого визначається не самою технологією, а тими, хто її розробляє, фінансує, регулює і застосовує. Отож, питання полягає не в тому, чи слід застосовувати III, а в тому, яке бачення людини і суспільства вбудоване в конкретні системи.

Цей підхід дозволяє уникнути поширеної помилки, коли етичне обговорення штучного інтелекту зводиться до питання «правильного використання» вже готових систем, залишаючи в тіні питання про те, які цінності і припущення закладені в саму їх архітектуру. Документ наполягає на тому, що етична відповідальність починається на етапі проєктування, а не лише на етапі застосування. Це принципово важливе зауваження, яке перекладає моральну відповідальність також на розробників, інвесторів і тих, хто визначає технічні стандарти.

Особливої уваги заслуговує запровадження поняття «роззброєння» стосовно III. Папа розуміє його не як технічний термін, а як культурну і духовну категорію:

звільнення технології від менталітету озброєної конкуренції, від логіки домінування і монопольного контролю, відкриття її для участі різних спільнот і культур. Це поняття з'являється в енцикліці як своєрідний підсумок попереднього аналізу і водночас як перехід до ширшої теми – культури влади і цивілізації любові.

Геополітика та війна: III у збройних конфліктах

П'ятий розділ документа присвячений темі, яка в папських енцикліках, навіть соціальних, зазвичай займає периферійне місце, але в *Magnifica Humanitas* виходить на перший план. Застосування штучного інтелекту в збройних конфліктах розглядається як одна з найбільш невідкладних і небезпечних проблем сучасності. Лев XIV фіксує якісний зсув у природі сучасної війни: поряд з прямими збройними протистояннями розгортаються гібридні конфлікти – кібератаки, інформаційні маніпуляції, автоматизація стратегічних рішень, – в яких межа між захистом і агресією стає дедалі умовнішою.

Енцикліка висуває принципову тезу, що викликає дискусію серед богословів, філософів і фахівців з етики війни: жодному алгоритму не можна делегувати рішення про застосування летальної сили. Моральне судження передбачає совість, особисту відповідальність і здатність розпізнавати в іншому людину – і все це принципово недоступне для обчислювальної системи, хоч би якою досконалою вона була. Саме тому автономні системи озброєння не просто несуть технічний ризик, а й є морально неприпустимими. Не менш важливим є зауваження про те, що III знижує психологічний і політичний поріг застосування сили: коли рішення стає автоматизованим і знеособленим, відповідальність розчиняється, а жертви перетворюються на статистику.

Варта окремої уваги критика теорії справедливої війни у параграфі 192 – точніше, критика її надмірно широкого і зручного тлумачення, що дозволяло виправдовувати будь-який збройний конфлікт. Документ не скасовує саму концепцію, але дає зрозуміти, що в епоху гібридних конфліктів і автономних систем озброєння вона потребує глибокого переосмислення.

Діалог науки й віри: метод документа

Питання про метод у *Magnifica Humanitas* не є суто академічним: воно прямо пов'язане з тим, яку роль Церква відводить собі в суспільній розмові про технологічне майбутнє. Енцикліка послідовно дотримується погляду, що принципово відрізняється як від клерикального авторитаризму, так і від технократичного позитивізму. Церква не претендує на монополію істини і не пропонує готових технічних рішень – вона пропонує антропологічні критерії і запрошує до спільного пошуку відповідей. Цей підхід, що передбачає слухання, діалог і поступове осмислення сучасних викликів, віддзеркалює не лише формальну позицію документа, а й його внутрішній дух.

Разом з тим енцикліка відкрито залучає наукові дані, соціологічні спостереження й технічні описи, що є показником готовності до серйозного міждисциплінарного діалогу. Особливо виразно це проявляється в параграфах, присвячених психологічним наслідкам раннього доступу дітей до цифрових пристроїв, шкідливому впливу інфраструктури великих мовних моделей на довкілля і невидимим формам праці, що забезпечують функціонування систем ШІ. Ці конкретні фактичні спостереження надають документу переконливості, що виходить за межі суто богословської аргументації, і відкривають простір для розмови з тими, хто підходить до цих питань з нерелігійних позицій.

4. Місце в традиції католицького соціального вчення

Щоб зрозуміти справжнє значення енцикліки *Magnifica Humanitas*, недостатньо читати її саму по собі – її потрібно читати в розмові з тими документами, які її породили і які вона прагне розвинути. Католицьке соціальне вчення є живою традицією саме в тому сенсі, що кожний наступний документ не просто повторює попередній, а відповідає на нові виклики, розкриваючи нові виміри незмінних принципів. *Magnifica Humanitas* повністю вписується в цю логіку – і водночас претендує на те, щоб зробити в ній крок, який за своєю значимістю можна порівняти хіба що з переломними моментами попередніх століть.

Відправним пунктом для розуміння цього кроку є енцикліка *Rerum Novarum* 1891 року. Лев XIII видав її в момент, коли перша промислова революція радикально змінювала умови праці, соціальні відносини і саму природу

економічної влади. Відповіддю стало не просте засудження нового порядку і не безумовне його прийняття, а спроба осмислити його крізь призму незмінної гідності людської особи і вимог справедливості. Лев XIV свідомо відтворює цю структуру: підписання *Magnifica Humanitas* саме в 135-у річницю *Rerum Novarum* є не лише символічним жестом, а декларацією про спадкоємність методу. Як його попередник стикався з першою промисловою революцією, так він сам стикається з тим, що дедалі частіше називають четвертою – і відповідає в той самий спосіб: через звернення до антропологічного фундаменту і вимогу, щоб економічний і технологічний прогрес вимірювався гідністю кожної людини, а не лише ефективністю системи.

Проте лінія спадкоємності не є прямою і однорідною. *Magnifica Humanitas* є документом, що постав після *Laudato Si'* і *Fratelli Tutti* папи Франциска, і це суттєво визначає її інтелектуальний горизонт. Від *Laudato Si'* вона запозичує концепцію технократичної парадигми – ідею про те, що небезпека криється не в конкретних технологіях, а в ширшому культурному і духовному налаштуванні, яке перетворює ефективність і контроль на вищу цінність, підпорядковуючи їй і природне середовище, і людські відносини. Лев XIV не просто посилається на цю концепцію, а розвиває її стосовно нового об'єкта: якщо Франциск застосовував її передусім до екологічної кризи, то в *Magnifica Humanitas* вона стає основним аналітичним інструментом для осмислення цифрової революції і штучного інтелекту. Це концептуальне розширення є органічним і переконливим, оскільки показує, що екологічна і технологічна кризи є не двома окремими проблемами, а різними проявами одного і того ж антропологічного зсуву.

Від енцикліки *Fratelli Tutti* документ успадковує наголос на соціальній дружбі, універсальному братерстві і культурі зустрічі як альтернативі логіці домінування і поляризації. Але якщо *Fratelli Tutti* розглядала ці теми переважно в контексті міграції, нерівності та міжнародної політики, то *Magnifica Humanitas* переносить ту саму логіку в цифровий простір: алгоритм, що вибирає одних і відкидає інших, є не менш серйозним порушенням принципу братерства, ніж жорстка імміграційна політика чи економічний протекціонізм. Ця паралель не є надуманою – вона віддзеркалює внутрішню єдність католицького соціального

вчення, в якому один і той самий принцип гідності людської особи розгортається по-різному залежно від конкретного контексту.

Слід зазначити, що *Magnifica Humanitas* є першим папським документом такого рівня, що систематично застосовує принципи католицького соціального вчення до явищ, які не існували на момент формування цієї традиції: до алгоритмічного прийняття рішень, великих мовних моделей, автономних систем озброєння, цифрових платформ і економіки уваги. У попередніх документах можна знайти загальні зауваження про відповідальне використання технологій і попередження про небезпеки технократизму, але систематичного богословсько-соціального аналізу саме цифрової реальності до цього часу не було. В цьому сенсі документ справді є новим кроком, а не просто повторенням відомого в новій обкладинці.

Особливо помітним є розвиток принципу універсального призначення благ. В класичній формулі цей принцип стосувався передусім природних ресурсів і матеріального майна. Іван Павло II розширив його застосування, включивши знання і культурні блага. Енцикліка *Magnifica Humanitas* робить наступний крок, поширюючи цей принцип на алгоритми, бази даних, патенти, цифрову інфраструктуру і самі дані як такі. Це не просто ілюстративне застосування старого принципу до нових прикладів – це концептуальне розширення, яке має серйозні правові і політичні наслідки. Якщо дані є спільним благом, а не приватною власністю тих, хто їх збирає і обробляє, то це означає, що їх монопольне контролювання є не просто небажаним, а несправедливим у строгому богословсько-етичному сенсі.

Такий концептуальний розвиток стосується і принципу субсидіарності. В класичній формулі він регулює відносини між індивідом, проміжними спільнотами і державою. В енцикліці *Magnifica Humanitas* цей принцип застосовується до нового рівня влади, що знаходиться над державою – до великих технологічних корпорацій, що визначають умови доступу до інформації, економічних можливостей і самого публічного простору. Субсидіарність вимагає, щоб ці процеси не нав'язувалися згори непрозоро й односторонньо, а були підпорядковані механізмам участі, підзвітності та контролю з боку суспільства. Це принципово нове застосування традиційного принципу, що створює підстави для

богословського осмислення та критичної оцінки технологічних монополій – оцінки, яка є цілком вписаною в логіку традиції, але при цьому звернена до явищ, що виникли вже після її формування.

Окремого слова заслуговує та відвертість, з якою *Magnifica Humanitas* говорить про історичну причетність Церкви до практики рабства. Папа не уникає цього болючого питання, а розглядає його як частину ширшого аргументу про необхідність моральної розсудливості і готовності визнавати помилки. Визнання того, що Церква протягом майже вісімнадцяти століть не доходила до повного усвідомлення несумісності рабства з євангельським розумінням людської гідності, і щире прохання про вибачення в параграфі 176 є не лише жестом покаяння, а й герменевтичним ключем для читання енцикліки: якщо минулі покоління могли помилятися щодо очевидного зла, то і сьогодні потрібна постійна пильність і готовність переглядати усталені позиції в світлі нових викликів. Це зауваження надає документу інтелектуальної чесності й водночас підкреслює, що традиція католицького соціального вчення є не замкненою системою готових відповідей, а живим процесом морального навчання.

Нарешті, варто відзначити, що *Magnifica Humanitas* є першою енциклікою, де тема миру і міжнародної безпеки розглядається в нерозривному зв'язку з технологічним розвитком – не як окрема глава, а як органічна частина єдиного цілісного міркування. Це віддзеркалює реальність, в якій технологічна і геополітична динаміки вже не можуть осмислюватися окремо одна від одної. Твердження про те, що теорія справедливої війни є морально застарілою, і вимога принципово нового правового регулювання автономних систем озброєння становлять позицію, що виходить за межі традиційної ватиканської дипломатичної стриманості й вписує *Magnifica Humanitas* в ширшу інтелектуальну дискусію про майбутнє міжнародного гуманітарного права в епоху ШІ.

5. Критична оцінка

Будь-який документ, що претендує на осмислення явищ такого масштабу і складності, як штучний інтелект і цифрова трансформація, неминуче наражається на критичні запитання – і *Magnifica Humanitas* не є винятком. Це не применшує його значення, а радше свідчить про серйозність намірів: лише той текст, що

займає чіткі позиції, може стати предметом справжньої інтелектуальної дискусії. Нижче йдеться як про те, що документ робить переконливо і навіть блискуче, так і про те, де його аргументація залишає питання відкритими або потребує подальшого розвитку.

Серед беззаперечних сильних сторін *Magnifica Humanitas* передусім варто відзначити концептуальну цілісність. Документ не є переліком викликів і застережень, зібраних під спільною обкладинкою – він є справді органічним текстом, в якому окремі теми тримаються разом завдяки єдиному антропологічному стрижню. Від онтологічної гідності людської особи через принципи соціального вчення до конкретних явищ – сім'ї, праці, освіти, демократії, війни – текст рухається з внутрішньою логікою, що дозволяє читачеві не просто отримати набір суджень, а простежити хід думки. Це саме по собі є рідкісною характеристикою в документах такого роду, які часто страждають від надмірної фрагментарності.

Важливою сильною стороною є і та інтелектуальна чесність, з якою папа говорить про межі власного знання. У параграфі 98 він прямо визнає, що будь-яке твердження щодо ШІ, зокрема його власне, ризикує швидко застаріти, і попереджає про це читача заздалегідь – це є винятковим для папського документа визнанням епістемологічної скромності. Воно не послаблює аргумент, а навпаки, зміцнює довіру до нього: Лев XIV не приписує собі технічних знань, яких не має, і саме тому його моральні і богословські судження сприймаються серйозніше. Водночас його зауваження про те, що навіть самі розробники мають лише обмежене розуміння внутрішнього функціонування сучасних систем, є важливою констатацією ширшої проблеми: непрозорість ШІ є не лише регуляторною чи правовою, а й фундаментальною науковою проблемою, що ускладнює будь-яке – не лише богословське – осмислення цього явища.

Концептуальне розширення принципу універсального призначення благ на дані і цифрову інфраструктуру є, мабуть, найбільш оригінальним теоретичним внеском енцикліки – і водночас найбільш дискусійним. З одного боку, ця операція є природним розвитком традиції в нових умовах і відкриває можливість для богословськи обґрунтованої критики великих технологічних компаній. З іншого боку, документ не розвиває цю тезу до рівня, де вона ставала б операційно

придатною. Що саме означає розглядати дані як спільне благо в правовому і інституційному сенсі? Які конкретні моделі управління з цього випливають? Яка різниця між даними, що є продуктом колективної діяльності, і даними, що виникають як результат індивідуальних транзакцій? Ці питання залишаються без відповіді, і відсутність відповідей є помітною прогалиною енцикліки, особливо з огляду на те, скільки уваги вона приділяє іншим аспектам технологічного врядування.

Подібна напруженість виникає і в міркуваннях про субсидіарність стосовно технологічних корпорацій. Документ справедливо вказує на те, що великі платформи де-факто здійснюють владу, що перевищує можливості багатьох держав, і що традиційні механізми державного регулювання виявляються недостатніми. Але яку альтернативу пропонує субсидіарність у цьому контексті? Посилання у параграфі 71 на «значущі форми участі» і «незалежні перевірки» залишаються надто загальними, щоб стати реальною відповіддю на питання про те, як саме суспільство може відновити демократичний контроль над технологічними процесами, що вже вийшли за межі будь-якого національного регуляторного простору. Це не закид на адресу документа – папська енцикліка не є технічним регуляторним документом і не зобов'язана пропонувати законодавчі рішення. Але в цьому місці відстань між принципом і практикою є особливо відчутною і викликає запитання, чи не залишається аргумент у сфері благочестивих побажань.

Одним із найбільш дискусійних місць документа є твердження про моральну застарілість теорії справедливої війни в її традиційному формулюванні. Це твердження є сміливим і певною мірою пророчим, але його аргументація в документі є недостатньо розгорнутою, щоб витримати серйозну богословську полеміку. Теорія справедливої війни є однією з найбільш опрацьованих і усталених концепцій у католицькій моральній теології, і твердження про її застарілість потребує або детального аналізу того, які саме її елементи більше не відповідають новим реаліям, або чіткого формулювання альтернативної концептуальної рамки. Енцикліка натякає на те, що людство виробило ефективніші інструменти розв'язання конфліктів – діалог, дипломатію і прощення, – але не пояснює, як ці інструменти мають функціонувати в ситуаціях, де одна зі сторін відмовляється від

будь-якого діалогу або є недержавним суб'єктом. Пацифістська інтуїція документа є морально привабливою, але теоретично незавершеною.

Заслуговує на увагу і певна асиметрія у способі постановки питань про демократію і правду. *Magnifica Humanitas* переконливо аналізує загрозу, яку дезінформація і маніпуляція алгоритмами становлять для демократичного дискурсу, і справедливо вказує на те, що демократія потребує не лише формальних процедур, а й спільного прагнення до істини. Але при цьому залишається нерозглянутим питання про те, як саме формуються стандарти істини в умовах співіснування різних ціннісних систем. Коли енцикліка говорить про «екологію комунікації» (параграф 137) і «відповідальну аргументацію» (параграф 132), мається на увазі певна спільна епістемологічна культура, існування якої є сьогодні якраз під питанням. Це не означає, що документ помиляється, – але свідчить про те, що він оминає одне з найскладніших питань сучасної політичної філософії.

Окреме питання стосується аудиторії документа і реалістичності його очікувань. *Magnifica Humanitas* апелює до вчених, підприємців, законодавців, розробників технологій і пересічних вірян одночасно – і в цьому розмаїтті адресатів криється певна напруженість. Розробник Кремнієвої долини, що читає про «роззброєння» ШІ і відкриття технологій для «плюралізму людських культур» (параграф 110), і парафіянин у сільській громаді, для якого цифрова революція є переважно питанням відсутнього доступу до інтернету – це люди з принципово різними відправними точками. Документ загалом намагається зберегти певний баланс і говорити з різними аудиторіями одночасно, але за мовою і концептуальним апаратом його первинним адресатом є все ж таки освічений читач глобальної Півночі.

Зрештою, і це, мабуть, найбільш фундаментальне запитання до документа: чи є запропонована ним альтернатива достатньою відповіддю на описані виклики? *Magnifica Humanitas* переконливо показує, що ні ринкова саморегуляція, ні державний контроль самі по собі не є адекватними механізмами управління технологічним розвитком. Але «цивілізація любові» як альтернативна парадигма залишається в документі переважно в горизонті духовного ідеалу і пастирського заклику, а не у вигляді чіткого інституційного проєкту. Ця критика, втім, може бути звернена до переважної більшості папських документів і віддзеркалює

структурне обмеження жанру, а не конкретну слабкість цього тексту: енцикліка є документом орієнтації, а не програмою дій. Але усвідомлення цього обмеження є важливим для реалістичного розуміння того, чого від *Magnifica Humanitas* слід очікувати і чого не слід.

6. Висновки

Повертаючись до питання, поставленого у вступі – яку роль *Magnifica Humanitas* може відіграти в богословській і суспільній розмові про людину в добу штучного інтелекту – можна з достатньою впевненістю стверджувати: документ є значно більшим, ніж черговим інституційним висловлюванням на актуальну тему. Це текст, що претендує на роль інтелектуального орієнтира в ситуації, де дефіцит таких орієнтирів є відчутним і болісним. І хоча, як було показано вище, ця претензія реалізована нерівномірно, сам факт її висунення є важливим і заслуговує на відповідно серйозну реакцію.

Найбільш вагомим внеском документа в традицію католицького соціального вчення є, мабуть, не окремі тези, а сама операція концептуального розширення: перенесення принципів, вироблених в іншому технологічному і соціальному контексті, в абсолютно нове середовище – і демонстрація того, що вони зберігають свою пояснювальну і нормативну силу. Показово, що це розширення є найбільш переконливим саме там, де воно є найбільш несподіваним: хто міг передбачити, що поняття універсального призначення благ, сформульоване в контексті земельної власності і природних ресурсів, виявиться придатним аналітичним інструментом для осмислення монопольного контролю над базами даних і алгоритмами? Саме в таких моментах традиція доводить, що є живою, а не музейною.

Не менш важливим є антропологічний аргумент документа в його зіставленні з трансгуманістичними і постгуманістичними течіями. *Magnifica Humanitas* пропонує тут не просто полемічне заперечення, а альтернативну онтологію: людина є більшою за себе не тому, що технологія дозволяє їй подолати власні обмеження, а тому, що вона відкрита для Того, Хто нескінченно її перевищує – для вічного Бога. Ця теза є богословськи глибокою і водночас антропологічно точною: вона охоплює те, чого жоден алгоритм не може ані відтворити, ані замінити – здатність людини до реального самоперевершення через любов, прощення і

відповідальність. В академічному контексті, де дискусія про трансгуманізм часто розгортається в межах суто технічних або утилітарних категорій, цей голос є не лише доречним, а й потрібним.

Варто також зазначити, що *Magnifica Humanitas* є документом, що відмовляється від двох симетричних спрощень, між якими нерідко коливається суспільна дискусія про ШІ. Перше спрощення – технофобне: зображення штучного інтелекту як загрози, якій слід протистояти і яку слід стримувати. Друге – технократичне: уявлення про ШІ як нейтральний інструмент, що стає добрим або злим залежно від намірів користувача. Документ долає обидві позиції, наполягаючи на тому, що технологія ніколи не є нейтральною, бо вона завжди втілює певне бачення людини і суспільства, закладене в її архітектуру, – і водночас залишається відкритою для людського формування і перенаправлення відповідно до вимог справедливості і гідності. Це є концептуально точнішою і практично кориснішою позицією, ніж будь-яка з двох крайнощів.

Документ знаходить свою, мабуть, найбільш пророчу інтонацію в темі нових форм рабства і невидимих ланцюгів експлуатації, що підтримують цифрову економіку. Готовність папи назвати своїми іменами те, що зазвичай залишається в тіні оптимістичної риторики про технологічний прогрес – дитячу працю на копальнях рідкісноземельних металів, роботу з розмічення даних в умовах мінімальної оплати, використання цифрових платформ для торгівлі людьми – є актом морального свідчення, що виходить за межі академічного чи дипломатичного дискурсу. Паралель із запізнілим визнанням Церквою несумісності рабства з євангельськими цінностями надає цьому свідченню особливої ваги: це не просто констатація проблеми, а заклик до негайної відповідальності, підкріплений болісною пам'яттю про ціну зволікання.

Водночас реалістична оцінка документа вимагає визнати, що його вплив на конкретні суспільні процеси залежатиме не лише від якості аргументації, а й від того, наскільки серйозно його сприймуть ті, хто здійснює рішення у сфері технологічної політики, корпоративного врядування і міжнародного права. Тут потрібна певна скромність очікувань: папські документи рідко змінюють суспільні практики безпосередньо, проте вони здатні формувати інтелектуальний і моральний клімат, в якому ці практики оцінюються, критикуються і поступово

трансформуються. *Rerum Novarum* не зупинила експлуатацію найманої праці, але заклала концептуальний фундамент для рухів, що поступово досягли законодавчого захисту прав робітників. У схожий спосіб *Magnifica Humanitas* може стати точкою відліку для тих, хто прагне осмислити цифрову трансформацію в категоріях справедливості, гідності і спільного блага, а не лише ефективності і прибутковості.

Для богословської науки документ відкриває кілька конкретних напрямків подальшої роботи. Концептуальне розширення принципу універсального призначення благ потребує системного розвитку в площині соціальної етики і права. Богословська відповідь трансгуманізму, окреслена в третьому розділі, заслуговує на розгорнуту розробку, яка залучила б ширший спектр сучасних антропологічних і філософських позицій. Питання про прийнятні форми застосування ШІ у збройних конфліктах потребує спеціальних праць в рамках богослов'я миру і міжнародного гуманітарного права. Нарешті, тема «екології комунікації» та її зв'язку з демократичними інститутами є полем, де богослов'я могло б вступити у продуктивний діалог із сучасною політичною філософією та дослідженнями медіасфери.

Зрештою, *Magnifica Humanitas* є документом, що відмовляється бути лише реакцією. Він не просто відповідає на виклики, що вже існують, а прагне сформулювати горизонт, в якому ці виклики можуть бути осмислені – горизонт, в центрі якого стоїть людина в повноті своєї гідності, скінченності й покликання. Те, що цей горизонт окреслений крізь призму Втілення – крізь образ Бога, що входить у людську недосконалість і перетворює її зсередини – є не риторичною прикрасою, а богословською серцевиною всього документа. Саме тут криється та відповідь на питання про «більше, ніж людське», яку ні трансгуманізм, ні технократизм запропонувати не спроможні: людина перевершує себе не тоді, коли усуває власну скінченність, а тоді, коли, приймаючи її, відкривається для того, що є нескінченним. Це стара істина – але в добу штучного інтелекту вона звучить з новою гостротою і новою необхідністю.